

ปลาเซลฟิน : ชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่อาจสร้างปัญหา

อภिरติ หันพงษ์ศักดิ์กุล

กลุ่มงานวิจัยความหลากหลายทางชีวภาพสัตว์น้ำจืด

สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรประมงน้ำจืด

สำนักวิจัยและพัฒนาประมงน้ำจืด กรมประมง

ปลาเซลฟิน ชื่อวิทยาศาสตร์ Sail-fin molly มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Poecilia reticulata* เป็นปลาในวงศ์ Poeciliidae เป็น 1 ใน 17 ชนิดพันธุ์ต่างถิ่นหรือที่เรียกว่า เอเลียนสปีชีส์ (alien species) ซึ่งหมายถึงสิ่งมีชีวิตใดๆ ที่ไม่ใช่สิ่งมีชีวิตที่มีอยู่ดั้งเดิมในพื้นที่นั้นๆ หรือมีถิ่นกำเนิดอยู่ในสิ่งแวดล้อมนั้นๆ (native) แต่เป็นชนิดพันธุ์หรือสิ่งมีชีวิตที่ถูกนำเข้ามาหรือแพร่กระจายมาจากที่อื่น ชนิดพันธุ์ที่นำเข้ามา นั้น อาจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและส่งผลเสียต่อระบบนิเวศดั้งเดิมได้

ปลาชนิดนี้เป็นปลาขนาดเล็ก ขนาดประมาณ 6 นิ้ว (15 เซนติเมตร) ในเพศผู้ และ 6.5 นิ้ว (17 เซนติเมตร) ในเพศเมีย หากินบริเวณกลางน้ำ หรือผิวน้ำ เป็นปลาที่ไม่มีพฤติกรรมการอพยพ สามารถอยู่ได้ทั้งในน้ำจืด และน้ำกร่อย พบได้ทั่วไป ในแหล่งน้ำเขตร้อนที่มีอุณหภูมิ 25 - 28°C เพศผู้มีขนาดเล็กกว่าเพศเมีย ครีบหลังและครีบหางมีสีส้มสวยงามกว่าเพศเมีย แต่เดิมเป็นปลาพื้นเมืองของประเทศบราซิล กิยาน่า เวเนซุเอลา และหมู่เกาะแคริเบียน (Linholm *et al.*, 2005; Nico, 2006) แต่เนื่องจากเป็นปลาที่มีสีสันสดใส นิยมเลี้ยงเป็นปลาสวยงามอย่างแพร่หลาย และมีการใช้เป็นสัตว์ทดลองทางพันธุศาสตร์ นอกจากนี้ยังมีการนำไปใช้ในการกำจัดลูกน้ำในบางประเทศจึงเป็นสาเหตุให้ปลาชนิดนี้แพร่กระจายออกไปอย่างรวดเร็วจากถิ่นกำเนิด

เนื่องจากปลาชนิดนี้เป็นปลาที่ค่อนข้างทนต่อสภาพแวดล้อมที่หลากหลายสามารถพบได้ตั้งแต่ในแหล่งน้ำพุร้อน และลำคลองต่างๆ สามารถพบได้ในหลายลักษณะที่อยู่อาศัย ในแหล่งที่น้ำไหลแรงแบบ ลำธาร จนกระทั่งแหล่งน้ำที่น้ำค่อนข้างนิ่ง พบได้ทั้งพื้นที่ที่อยู่สูงจากระดับน้ำทะเลจนถึงพื้นที่น้ำกร่อยที่ติดต่อกับทะเล และพื้นที่ชายฝั่ง เช่นที่ ชายฝั่งของ Yucatan Peninsula ประเทศเม็กซิโก เป็นชนิดพันธุ์ที่ทนความเค็มในช่วงกว้าง ประมาณ 0-75 ส่วนในพัน และสามารถรอดชีวิตได้ในน้ำซึ่งมีประมาณออกซิเจนละลายต่ำมาก จากการที่ปลาชนิดนี้สามารถเจริญเติบโตแพร่พันธุ์ได้ในระบบนิเวศที่หลากหลาย และทนต่อสภาพน้ำเสีย จึงทำให้พบแพร่กระจายได้เป็นพื้นที่กว้าง ปัจจุบันพบแพร่กระจายในแหล่งน้ำของประเทศในแถบเอเชีย ออสเตรเลีย ยุโรป อเมริกาเหนือและอเมริกาใต้ (GBIF, 2006).

อาหารของปลาชนิดนี้ที่พบมีรายงานไว้เป็นจำพวกแพลงก์ตอนสัตว์ หนอน ลูกกุ้ง แมลงขนาดเล็ก และซากพืชที่เน่าเปื่อยเป็นอาหาร โดยอาหารกลุ่มหลักจะเป็นพวกแมลง (FishBase, 2006) ซึ่งเป็นอาหารที่พบหาได้ง่ายในระบบนิเวศบ้านเรา อีกทั้งเมื่อมาพิจารณาที่การแพร่พันธุ์ ปลาชนิดนี้เป็นปลาออกลูกเป็นตัว มีการผสมพันธุ์ภายใน ซึ่งเพศเมียสามารถเก็บสะสมน้ำเชื้อไว้ได้ และผสมเพื่อให้ได้ลูกได้ทุกๆ 4 สัปดาห์ หลังจากผสมได้ประมาณ 4-6 สัปดาห์เพศเมียจะให้กำเนิดตัวอ่อนประมาณ 20-40 ตัว และไม่มีพฤติกรรมการดูแลลูกน้อย ในบางครั้งมีการกินตัวอ่อนเกิดขึ้นด้วย ปลาชนิดนี้สามารถสืบพันธุ์และออกลูกได้มากกว่า 1 ครั้งต่อปี สามารถเจริญเติบโตจนมีจำนวนเป็นสองเท่าภายในระยะเวลาไม่เกิน 15 เดือน จึงทำให้มีการเพิ่มปริมาณได้อย่างรวดเร็ว ลูกปลาสามารถเจริญเติบโตและเข้าสู่วัยเจริญพันธุ์เมื่อมีอายุเดือนกว่าๆเท่านั้น ด้วยเหตุผลต่างต่างนานาที่นำเสนอมานี้ เชื่อกันว่าปลาชนิดนี้มีผลต่อการลดปริมาณของชนิดพันธุ์ปลาประจำถิ่นหลายชนิด นอกจากนี้ยังเป็นพาหะของปรสิตจากต่างประเทศอีกด้วย ดังมีรายงานผลกระทบในต่างประเทศ ซึ่งจะนำมาให้พิจารณากันดังนี้

ปลาชนิดนี้ค่อนข้างเป็นอันตรายต่อชนิดพันธุ์พื้นเมืองโดยเฉพาะปลาในกลุ่ม cyprinids และ killifishes ในสหรัฐอเมริกา นอกจากนี้ยังมีรายงานพบว่าเป็นปลาที่เป็นต้นเหตุให้ประชากรปลาพื้นเมืองในรัฐเนวาด้า และ ไวโอมิง ลดลง มีผลกระทบต่อ การลดลงของประชากรตัวอ่อนแมลงปอเข็มในเกาะฮาวาย และเป็นพาหะของพยาธิและปรสิตมาสู่ชนิดพันธุ์พื้นเมืองอีกด้วย (Nico, 2006) นอกจากนี้ยังพบว่าปลาลูกผสมระหว่าง *P. reticulata* กับ *P. mexicana* และ *P. reticulata* กับ *Xiphophorus helleri* เป็นชนิดพันธุ์ที่คุกคามชนิดพันธุ์ปลาพื้นเมืองในแถบตะวันตกของสหรัฐอเมริกา (Courtenay and Meffe, 1989) นอกจากนี้ยังกินไข่ของปลาพื้นเมืองหลายชนิด และเป็นเจ้าบ้านของปรสิตกลุ่มพยาธิตัวกลม ชนิด *Camallanus cotti* และพยาธิตัวคืด *Bothriocephalus acheilognathi* ใน Hawaii (Eldredge, 2000) อีกด้วย

ในส่วนของประเทศไทย มีการสำรวจพบปลาชนิดนี้ในแหล่งน้ำธรรมชาติครั้งแรกในลุ่มน้ำเจ้าพระยา และต่อมามีการสำรวจพบการแพร่กระจายในทะเลสาบสงขลาแล้ว ซึ่งเมื่อปลาเหล่านี้หลุดรอดลงสู่แหล่งน้ำไม่ว่าจะด้วยความตั้งใจปล่อยเมื่อไม่ยอมเลี้ยง ด้วยพื้นฐานของนิสยคนไทย ซึ่งไม่ต้องการทำบาป หรือปล่อยเพื่อทำบุญ หรือการเฝ้ารอดลงสู่แหล่งน้ำโดยไม่ตั้งใจ แต่สิ่งเหล่านี้ทำให้

เมื่อปลาลงสู่แหล่งน้ำธรรมชาติแล้วสามารถปรับตัวและเจริญเติบโต และแข่งขัน หรือแทนที่ชนิดพันธุ์พื้นเมืองที่อยู่อาศัยในพื้นที่ได้ดี ทำให้สามารถแพร่พันธุ์เพิ่มจำนวนได้รวดเร็ว และแพร่กระจายอย่างแพร่หลายดังที่ทราบ ในปัจจุบันอาจยังไม่เห็นผลกระทบต่อความหลากหลายทางชีวภาพ หรือแสดงผลกระทบในด้านอื่นๆ อย่างชัดเจนดังที่พบในต่างประเทศที่ยกเป็นตัวอย่าง แต่เพื่อเป็นการช่วยกันเฝ้าระวังการเพิ่มจำนวนของปลาชนิดนี้ในแหล่งน้ำธรรมชาติ จึงอยากให้ท่านผู้อ่านตระหนักถึงปัญหาที่อาจจะเกิดในอนาคตอันใกล้หากปลาชนิดนี้และชนิดพันธุ์ต่างถิ่นชนิดอื่นๆ เพิ่มจำนวนขึ้น ในหลาย ๆ ประเทศพบว่า การป้องกันการนำเข้าชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่รุกรานสูญเสียเงินตรา น้อยกว่าการกำจัดเพื่อการควบคุม เมื่อเกิดการแพร่กระจาย จึงอยากขอความร่วมมือให้ช่วยกันป้องกัน โดยการไม่ปล่อยชนิดพันธุ์สัตว์น้ำต่างถิ่นลงในแหล่งน้ำธรรมชาติโดยเด็ดขาด

เอกสารอ้างอิง

- Courtenay W.R. Jr. and Meffe G.K., 1989. Small Fishes in Strange Places: A Review of Introduced Poeciliids. In: G.K. Meffe and F.F. Snellson Jr (eds): Ecology and Evolution of Livebearing Fishes. Prentice Hall, Englewood Cliffs, NJ, USA, 319-331.
- Eldredge L.G., 2000. Numbers of Hawaiian species, Supplement 5. Bishop Museum Occasional Papers 63: 3-8.
- FishBase. 2006. *Poecilia reticulata* . <http://www.fishbase.org/>. May 2, 2009.
- Global Biodiversity Information Facility (GBIF). *Poecilia reticulata*. http://www.secretariat.gbif.net/portal/ecat_browser.jsp?taxonKey=117075&countryKey=0&resourceKey=0&nextTask=ecat_search.jsp. March 17, 2009
- Invasive Species Specialist Group (ISSG). 100 of the World's Worst Invasive Alien Species. <http://www.issg.org/database/species/>. May 2, 2009.
- Lindholm, A. K., F. Breden, H. J. Alexander, W. Chan, S. G. Thakurta, and R. Brooks. 2005. Invasion success and genetic diversity of introduced populations of guppies *Poecilia reticulata* in Australia. *Molecular Ecology* 10.1111/j.1365-294X.2005.02697.x.
- Nico, L. 2006. *Poecilia reticulata*. USGS Nonindigenous Aquatic Species Database, Gainesville, FL.